

УДК 338.242.4:658.5

НОВІ ПІДХОДИ В УПРАВЛІННІ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ**Масловська Л.Ц., д.е.н.***E-mail: Lmaslov@ukr.net**Житомирський національний агроекологічний університет*

Акцентовано на необхідності оновлення управління регіональним розвитком в умовах загострення проблем федералізації і сепаратизму. Обґрунтовано необхідність взаємопов'язаного і узгодженого державного та територіального управління регіонами України у контексті забезпечення цілісності вітчизняної соціально-економічної системи та територіальних інтересів. Запропоновано здійснювати державне управління регіонами шляхом індикативного планування, класифіковано інструменти управління регіонами на активні і пасивні. Визначено цільові орієнтири індикативного планування перспективного розвитку регіонів. Дано концептуальне обґрунтування змісту регіонального менеджменту, який має ґрунтуватися на визначених регіональних пріоритетах та здійснюватися на засадах саморозвитку. Розкрито сутність регіональних інтересів та їх вплив на характер і темпи позитивних зрушень в регіоні. Запропоновано комплексний організаційно-економічний механізм управління регіонами як просторовими формами організації діяльності соціуму.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, регіональний менеджмент, територіальні інтереси, індикативне планування, саморозвиток, інструменти управління, організаційно-економічний механізм

UDC 338.242.4:658.5

NEW APPROACHES TO MANAGING REGIONAL DEVELOPMENT**Maslovska L.T., Doctor of Economics***E-mail: Lmaslov@ukr.net**Zhytomyr National Agroecological University*

Emphasis is laid on the necessity of renovating management of regional development under the federalization and separatism. The necessity of the interdependent and coordinated state and territorial management of Ukraine's regions in the context of ensuring the integrity of the national socio-economic system and territorial interests has been substantiated. The author has suggested accomplishing state management of the regions through indicative planning and classified the instruments of regional management as active and passive ones. The purpose-oriented points of the indicative planning for the long-term development of the regions have been determined. The author has also suggested the conceptual substantiation of the content of regional management which must be based on the specified regional priorities and accomplished on the principles of self-development. The essence of regional interests and their effects on the character and rate of positive improvements in the region have been revealed. The integrated organizational and economic mechanism of managing regions as spatial forms of organizing the activities of the social medium has been suggested.

Keywords: region, regional development, regional management, territorial interests, indicative planning, self-development, management instruments, organizational and economic mechanism

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства надзвичайно гостро постала проблема взаємовідносин держави і регіонів, яка знаходить свій прояв у подальшій поляризації територій за рівнем соціально-економічного розвитку, накопиченні проблем, вирішення яких очікують від держави, зростанні соціального невдоволення. Територіальна соціально-економічна диференціація, об'єктивно обумовлена відмінностями в ресурсній, техніко-технологічній, демосоціальной та господарській сферах, є результатом нерівномірного розвитку регіонів. Домінування одних регіонів над іншими у сучасних умовах пояснюється різницею в генеруванні нововведень, ступені інноваційної активності та інвестиційної діяльності. Регулювання цих процесів збоку держави виявило неспроможність усунути нерівномірність розвитку регіонів, а, навпаки, зумовило загострення суперечностей між ними. Зазначене спричинило таке небезпечне явище як сепаратизм у найгіршому його прояві – не в прагненні до саморозвитку як суверенних суб'єктів України, а в бажанні приєднатись до інших країн. Регіональна влада і місцеве самоврядування здійснюють управління регіонами переважно адміністративними методами, акцентуючи увагу на підтримці відсталих і депресивних галузей, розраховуючи на державну підтримку. У контексті зазначеного, нова генерація очільників регіонів потребує сучасних знань, умінь і навичок регіонального менеджменту, що актуалізує наукові пошуки щодо підвищення ефективності управління регіональним розвитком.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанням удосконалення системи прийняття управлінських рішень стосовно регіонів присвячені дослідження М. Долішнього, А. Єпіфанова, Л. Масловської, Д. Стеценка, М. Чумаченка та ін., в яких наголошено на необхідності мобілізації місцевих ресурсів та потенціалу самоорганізації з метою сталого соціо-еколого-економічного їх розвитку. Конструктивні ідеї щодо шляхів поліпшення територіальної управлінської практики, важелів та інструментів її здійснення містять дослідження російських вчених: В. Кистанова, А. Адамеску, А. Евграшина, О. Гранберга, Б. Штульберга та ін.

Відлагоджена система управління і господарювання в регіоні дозволить повніше використовувати його потенціал для високоефективного розвитку, поглиблення міжрегіональних ринкових зв'язків, спеціалізації та інтеграції.

Мета роботи полягає в розкритті діалектики державного і регіонального управління та обґрунтуванні комплексного організаційно-економічного механізму регіонального розвитку України, адекватного умовам ринкової економіки і зростаючого значення територіального розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розвиток регіонів у складі єдиної унітарної держави відбувається як під впливом державного регулювання, так і під безпосереднім керівництвом регіональних державних органів управління та органів місцевого самоврядування. Однак, неефективність та непослідовність державної регіональної політики призвела до лобіювання інтересів олігархічних кланів і повної безконтрольності пріоритетів та пропорцій територіального розвитку. Це спричинило значну поляризацію регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку. За показником валового регіонального продукту (ВРП) з розрахунку на одну особу розрив між регіонами у 2011 р. становив 3,06 рази і мав виражену тенденцію до поглиблення. Так, якщо у 2000 р. співвідношення між максимальним (м. Київ – 5965 грн.) та мінімальним (Чернівецька обл. – 1411 грн.) значеннями ВРП на одну особу становило 4,2 рази, то у 2011 р. – 6,8 рази [10].

Продекларувавши приєднання до Європейської хартії про місцеве самоврядування, Україні не вдалося позбавитись старих стереотипів у діяльності органів місцевого самоврядування і перетворити його у вирішальну спрямовуючу силу реалізації територіальних інтересів.

Територіальні (регіональні) інтереси – це система інтересів населення, яке проживає в регіоні, має певну власність і претендує на реалізацію своїх конституційних прав (на працю і її належну винагороду, охорону здоров'я, освіту, безпечне довкілля тощо) та цивілізовані умови життєдіяльності. Регіональні інтереси об'єктивно і тісно переплітаються з груповими інтересами трудових колективів, підприємств, галузей господарства тощо. Це створює особливі, зумовлені реальною специфікою, умови, мотиви і способи поведінки людей, що проживають на даній території. Ці інтереси спрямовані на відтворення факторів життєдіяльності і праці в регіональній ланці виробничої і соціально-економічної структури суспільства та на

задоволення матеріальних і духовних потреб населення регіонів шляхом ефективного територіального господарювання [6]. Регіональний інтерес реалізується у процесах раціонального і ефективного використання та прирощення наявних на території регіону виробничих, природних і трудових ресурсів, а також присвоєння певної частини результатів від їх використання. Тобто, складовою регіонального інтересу є економічний інтерес, який передбачає участь регіонального соціуму у визначенні та реалізації пріоритетів, тенденцій і напрямів розвитку економічної і політичної сфер регіону. Економічні інтереси регіону є тим інструментом, який використовується в господарському механізмі. Саме через економічні інтереси можна реально впливати на характер і темпи позитивних зрушень в регіоні.

В умовах ринку неминуче зростають значимість і суперечливість регіональних економічних інтересів. Це потребує від органів державної та регіональної влади злагодженої організаційної роботи по узгодженню та нівелюванню існуючих суперечностей. Саме держава має бути ефективним інститутом, координуючим і регулюючим центром усієї економічної системи, який створює правові, фінансові та організаційні рамки, які регламентують діяльність господарюючих суб'єктів відповідно до вимог ринку.

Як свідчить досвід розвинутих країн, державне регулювання регіонального (територіального) розвитку здійснюється шляхом індикативного планування. Вплив держави на протікання відтворювального процесу реалізується через індикативне планування, яке передбачає розробку обґрунтованих цільових прогнозів розвитку регіонів, структурованих за часом.

Запозичені з французької практики, індикативні плани є засобом впливу уряду на економічний розвиток переважно шляхом координації і забезпечення інформацією, а не шляхом прийняття рішень і видачі розпоряджень. В результаті обміну планами та інформацією між урядом, регіонами та суб'єктами господарювання викристалізовується схема економічного зростання, яка включає ті проекти, що є сумісними.

Методологія індикативного планування включає систему підходів, принципів, показників, методів його розробки і застосування. Основоположними принципами індикативного планування, які визначають його цільові орієнтири, є наступні:

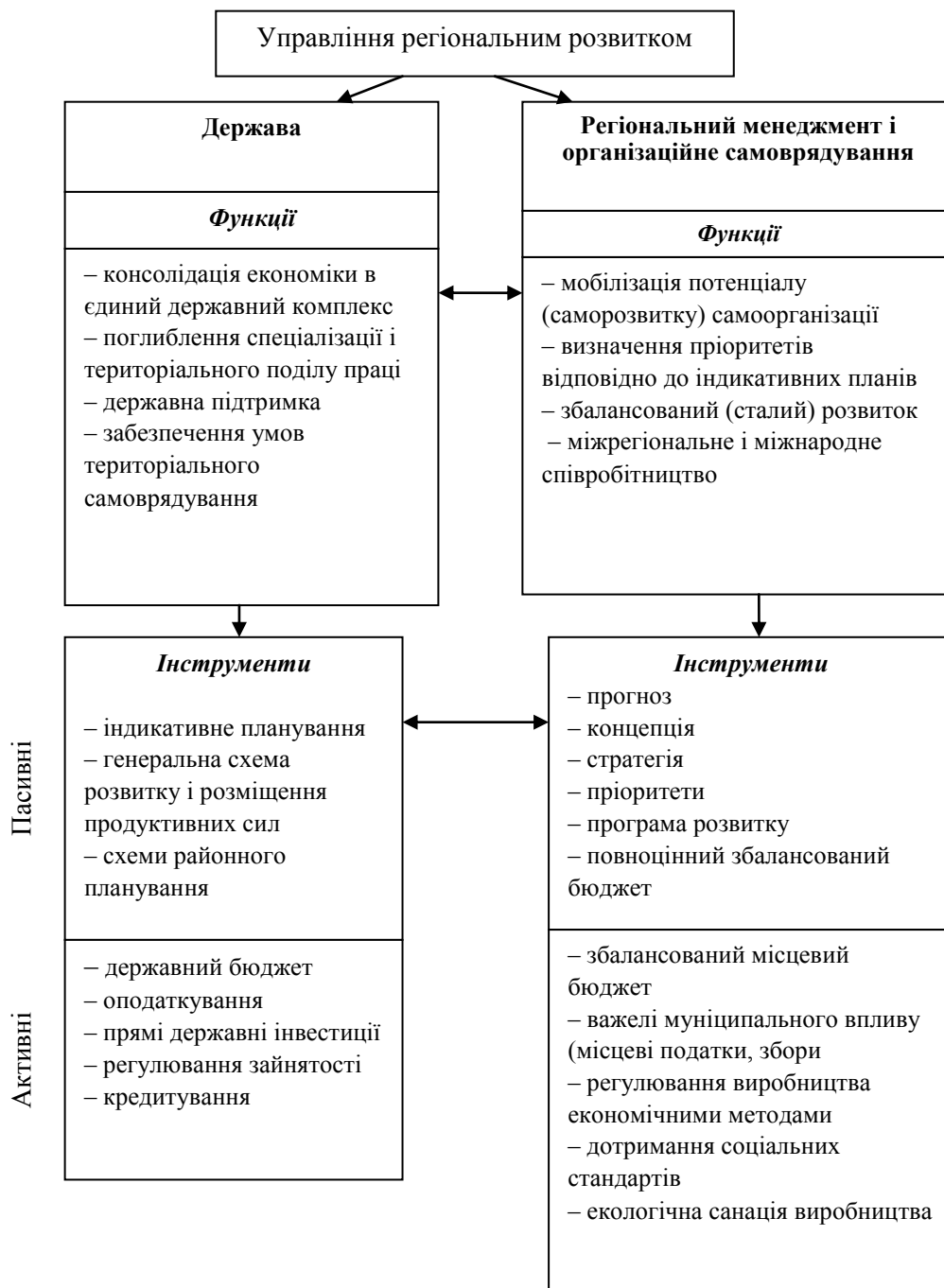
- соціальної спрямованості і примату інтересів людини. Цей принцип реалізується через систему соціальних гарантій та вирівнювання відмінностей у доходах населення;
- підвищення ефективності суспільного виробництва, яке передбачає досягнення завдань і цілей з найменшими затратами;
- пропорційності і збалансованості, спрямований на підтримування матеріально-речовинних і вартісних пропорцій (загальноекономічних, міжгалузевих, галузевих і територіальних);
- пріоритетності – необхідності вибору пріоритетних напрямів розвитку економіки регіонів, зумовленої обмеженістю ресурсів та невідкладністю вирішення загальнодержавних завдань;
- узгодження короткострокових і перспективних цілей та завдань, що дозволяє досягати несуперечливості і односпрямованості поточних і стратегічних завдань.

Взаємодію державних і регіональних органів влади у процесах управління регіонами ілюструє рис. 1.

Державний вплив на розвиток регіонів здійснюється з допомогою як пасивних, так і активних інструментів. Пасивними інструментами впливу держави на протікання відтворювальних процесів, є документи (генеральна схема розвитку і розміщення продуктивних сил, індикативній план розвитку економіки регіону, схема районного планування), які орієнтують регіони стосовно можливих макроекономічних перспектив розвитку, що дозволяє регіональному менеджменту обрати правильну стратегію і тактику своїх дій.

До активних інструментів державного регулювання регіонального розвитку відносяться система оподаткування, державний бюджет, прямі державні інвестиції, регулювання зайнятості, грошового обігу і кредитування. Основним завданням регіонального менеджменту має бути активізація зусиль щодо стимулювання процесів саморозвитку регіонів, подолання «утриманських настроїв» щодо повного вирішення державою проблем регіонів та перерозподілу наявних у регіонах ресурсів. Саморозвиток регіону – це збалансований за ресурсами і можливостями сталий розвиток, який спрямовується адаптивним управлінням, яке є альтернативою інерційності, стереотипності. Йдеться про виключну чутливість і сприйнятливність органів регіонального управління до зміни суспільних пріоритетів (національних і світових), кон'юнктури, умов зовнішнього і внутрішнього середовища, передового

досвіду тощо [7]. Модель ендогенного розвитку і зростання орієнтує на мобілізацію внутрішніх чинників і механізмів соціо-еколого-економічного розвитку, здатних забезпечити відтворювальні процеси. Ця модель не має нічого спільного з автаркією, не означає відмови від переваг спеціалізації і територіального поділу праці [6].

Рис. 1. Система державного і регіонального менеджменту регіонів

Просторова (територіальна) спрямованість управління передбачає бачення проблем регіону не в галузевих, відокремлених одна від одної, реаліях, а в причинно-наслідковій їх детермінованості (системності), що

забезпечить обґрунтований вибір регіональних пріоритетів розвитку як результату економічної самоідентифікації. Управління регіонами потребує як високої компетентності управлінських кадрів, так і тісної їх співпраці з регіональними науковими колективами. Регіональні владні інституції покликані визначати стратегічний напрям розвитку регіону та обґрунтований набір важелів муніципального впливу на виробництво, соціальну сферу, раціональне природокористування і відтворення довкілля. При цьому стратегії і важелі управління регіоном мають бути диференційованими відповідно до внутрішньо регіональних відмінностей факторів виробництва, структури і спеціалізації господарства, стану довкілля і соціальної сфери. Це потребує вибору індивідуалізованих, гнучких управлінських рішень.

Інструменти регіонального менеджменту також можуть носити пасивний і активний характер. До перших з них відносяться: прогноз, концепція, пріоритети, стратегія, програми розвитку тощо. Активними управлінськими інструментами впливу регіональної і місцевої влади на самоорганізацію і саморозвиток регіонів є: збалансований регіональний і місцевий бюджети, місцеві податки, збори, ліцензії, регулювання виробництва економічними методами, дотримання соціальних стандартів, екологічна санація виробництва і раціональне природокористування (особливо, земле- і надровикористання).

Усі зазначені управлінські інструменти мають бути узгоджені між собою і складати взаємозв'язану систему, яка реалізується комплексно і послідовно. Лише за таких умов можна забезпечити розвиток як регіонів, так і країни в цілому.

Висновки. У ринкових умовах необхідне якісне оновлення організаційно-економічного механізму управління регіонами як просторовими формами організації людської діяльності. Сучасними постулатами регіонального менеджменту мають бути:

- збалансування територіальних і загальнодержавних інтересів на засадах соціальної справедливості, прогресу і добробуту;
- подолання диспропорцій регіонального розвитку, коригування сформованих народногосподарських пропорцій;
- перехід від жорстко централізованої супідрядності і підлеглості до відносин партнерства суб'єктів господарювання з територіальними органами управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адамеску А. Региональные программы: перспективные вопросы / А. Адамеску, В. Кистанов. // Экономист. – 1997. – №3. – С. 34-45.
2. Гранберг А.Г. Территориальное социально-экономическое развитие России: проблемы, стратегия, регулирование / А.Г. Гранберг, Б.М. Штульберг. // СОПС: традиции и новации. – М.: СОПС, 1999. – С. 12-29.
3. Долішній М. Соціоекологічна функція регіональної економіки / М.Долішній, Л. Гринів. // Вісник НАН України.- 2000. - №3. – С. 18-25
4. Евграшин А. Из практики французского индикативного планирования / А. Евграшин. // Российский экономический журнал. – 1998. – №2. – С. 84-87.
5. Єпіфанов А.О. Регіональна економіка: навч. посібник / А.О. Єпіфанов, І.В. Сало. – К.: Наукова думка, 1999. – 343 с.
6. Масловська Л.Ц. Сталий розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика: монографія / Л.Ц.Масловська. - К.: КНТЕУ, 2003. - 365с.
7. Масловська Л. Синергійний підхід у становленні регіонального менеджменту / Л.Масловська // Регіональна економіка. - 2007. - №4. –С.19-26.
8. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: навч. Посібник / Д.М. Стеченко. – К.: Вища школа, 2000. – 233 с.
9. Чумаченко М.Г. Управління соціально-економічним розвитком регіону / М.Г. Чумаченко // Економіка України. – 1998. – №4. – С. 94-95.
10. Соціально-економічний розвиток регіонів України. Головне управління статистики у Житомирській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>